

UBRIZSY SAVOIA Andrea

TULAJDONOSI BEJEGYZÉSEK ÉS MAGYAR NÖVÉNYNEVEK PETRO PENA ÉS MATTHIAS LOBELIUS *STIRPIUM ADVERSARIA NOVA* (1570)¹ CÍMŰ KÖNYVÉNEK EGY PÉLDÁNYÁBAN

A *STIRPIUM ADVERSARIA NOVA* (1570) EGY PÉLDÁNYÁNAK „VÁNDORÚTJA”

A *Stirpium Adversaria Nova, perfacilis Vestigatio, luculentaqne (sic!) accessio ad Priscorum, praesertim Dioscoridis et Recentiorum, Materiam Medicam, Qvibus Propediem Accedet Altera Pars. et Coniectaneorum de Plantis appendix, De succis medicatis et Metallicis sectio, Antiquae et nouatae Medicinae lectorum remediorum thesaurus opulentissimus, De succedaneis libellus. Authoribus Petro Pena. Et Mathia de Lobel, Medicis* című botanikai mű 1570-ben jelent meg első kiadásban Londonban Thomas Purfoot nyomdájából (1. ábra). A szerzők Petro Pena (Pierre Pena, 1535–1605) és Mathieu de L’Obel (Mathias de Lobel, Matthias Lobelius, 1538–1616) orvosok. A híres antwerpeni flamand Christopher Plantin kiadó megvásárolta a sikeres első kiadás anyagát (és 800 példányát, ezért található az 1571-es dátum), és hozzáadva 36 oldalon új anyagot kinyomatta 1576-ban *Nova Stirpium Adversaria* új címmel, felhasználva Carolus Clusius és Rembert Dodoens a Plantin nyomdában kiadásra kerülő botanikai műveihez készült ábrákat, fametszeteket is. Ennek a második kiadásnak egy példánya Dudith András (1533–1589) könyvtárában megvolt (JANKOVICS – MONOK 1993).

A Rijsel-Lille-i (a város akkor Németalföldre tartozott) születésű belga (flamand) származású Lobelius a montpellier-i egyetemen 1565-től tanult orvostant, melynek része volt a botanika is. Itt ismerkedett meg a Jouques-i (Peyrolle – d’Aix, Provence) származású Pierre Penaval. Mindkettőjüknek a híres Guillaume Rondelet (1507–1566) tanította az (orvos)-botanikai ismereteket, de csak rövid ideig, mert 1566-ban Rondelet meghalt. Pena-t protestáns hitvallása is Franciaország elhagyására készítette. A két barát 1567-ben együtt indult el Angliába,

1. ábra. Pierre Pena és Mathias de Lobel *Stirpium Adversaria Nova* (1570) című könyvének címlapja a tulajdonosi bejegyzésekkel
Figure 1. *Stirpium Adversaria Nova* (1570) by Pierre Pena and Mathias de Lobel, title page, with possessor notes

ahol békésebb körülmények között számítottak kiadni az eddig szerzett botanikai tapasztalataikat. Itt a helyi flórából gazdagították növénygyűjteményüket, mely már tar-

1 A könyv címlapja viseli az 1570-es dátumot, de az ajánlásban és az utolsó oldalon az 1571-es évszám szerepel.

talmazott a francia és belga flórán kívül Németországban, Itáliában és az Ibériai-félszigeten gyűjtött anyagokat, valamint egzotikus eredetű, ajándékba kapott vagy kertekben látott növényeket is. Ezek alapján megírták, és 1570-ben kiadták könyvüket *Stirpium Adversaria Nova* címmel. A kiadást követően Pena visszatért a kontinensre és kizárólagos orvosi praxist kezdett el folytatni (III. Henrik francia királyt is szolgálta). Lobelius 1571-ben Bristolban találkozik Clusiuszal és együtt herbarizálnak (mint erről Clusius megemlékezik *Rariorum Plantarum Historia* c. könyvében). Angliában mindkettőjük patrónusa lord Edward Zouche volt (EGMOND 2010. 182). Tehát Lobelius tovább folytatja botanikai tanulmányait és az ezzel kapcsolatos könyvkiadásait, miközben Antwerpenben lesz I. Vilmos orániai herceg orvosa annak 1584-ben bekövetkezett meggyilkolásáig. Middelbourban orvos 1586-tól, majd 1590-ben visszatér Angliába, és ott marad élete végéig; I. Jakab király kinevezi királyi botanikusnak (TOTH 1959, LOUIS 1980, MOLNÁR V. 2009).

A botanika története mérföldkőként tartja számon a *Stirpium Adversaria Nova*-t, mely elsősorban a korabeli gyógyászatban használatos közel 1200–1300, főleg Montpellier környékéről származó (de más területről is, pl. Tirol, Itália, Németország, Németalföld, Svájc, Anglia stb., sőt egzotikus helyekről betelepített) növényt ír le és ábrázol 272 fametszettel. Már ebben a flóraműben is feltűnik Lobelius törekvése, mellyel egyféle, a levelek tulajdonságán alapuló rendszerezésbe foglalta az általa ismert növényeket. Pena nem írt több könyvet (bár ő volt az aktívabb a botanizáló utazásokban, LEGRÉ 1901), azonban Lobelius még további híressé vált botanikai műnek volt a szerzője: az ő nevét egy növénynemzetség – *Lobelia* – viseli.

1. Lobelius a kor egyik legkiemelkedőbb botanikusának, Carolus Clusiusnak (Charles De L'Écluse, 1526–1609) nemcsak honfitársa volt, hanem mindketten a Montpellier-i egyetemen Rondelet hallgatói voltak (ha nem is egy időben). Clusius is járt többször Angliában, az antwerpeni Plantin kiadó közös kiadójuk volt, és még sorolhatnánk a kapcsolatot közöttük. Becsülték egymás munkásságát is, mint erről tanúskodik a számtalan egymásra való hivatkozás műveikben, melyek példányával meg is ajándékozták egymást. Erről az ajándékozásról tanúskodik a fentemlített *Stirpium Adversaria Nova* (1570) példánya, mely ajándék volt Lobelius és Clusius között a

címlapra írt bejegyzés szerint: *Caroli Clusij ex ipsius Lobeliusij dono 1571*. Lobelius maga ajándékozta tehát Clusiusnak könyve példányát, talán a londoni személyes találkozás alkalmából. Clusius is ajándékozott munkáiból Lobeliusnak, mint ezt tanúsítja például Lobelius 1601. június 18-án Londonból írt levele (Leiden University, Library, *Rariorum Plantarum Historia*) (1. ábra²)

2. A *Stirpium Adversaria* fentebb említett példánya nagy fontosságú a további tulajdonosi (posszessor) bejegyzések miatt is. Elsőként a *Nunc Steph(an)i Beythesum, 1601* bejegyzés, mely szerint a könyv Beythe István tulajdonát képezte 1601-ben. A szöveg sajátkezűnek látszik. Beythe István (1532–1612) németújvári magyar prédikátorral nagyon gazdag irodalom foglalkozik (FABÓ 1866, SZABÓ 1992, BALOGH 2009, 2010). 1574–76-ban még Sopronban munkálkodott, alsólendvai lelkész is volt, 1582-ben Batthyány Boldizsár fiának, Ferencnek volt preceptora (majd református püspök is volt az 1585–1612-es években). Ebből az irodalomból csak annyit ismételünk itt, hogy 1576-tól, németújvári működésének kezdetétől urát, Batthyány Boldizsárt „lassan és óvatosan térítette át a kálvinistákhoz”. A Batthyány Boldizsárra vonatkozó gazdag anyagból is csak azt említjük, hogy a főúr vonakodott Bécsbe menni (bécsi kötelezettségei mellett Radéczy István egri püspök pozsonyi humanista irodalmi körével és Balassi Bálinttal tartott kapcsolatot). Inkább saját, 1575-ben megörökölt várát Németújváron tette a késő humanista–reneszánsz tudományosság európai hírére fellegvárává. Továbbra is oda hordatta az újabb európai könyvtermés javát, és olyan tudósokat látott vendégül, mint pl. az európai híru botanikust, Carolus Clusius, az alkímiai kísérletekben résztvevő Elias Corvinust és Felizian Herberstein grófot, valamint Joannes Homelius és Nicolaus Pistalocius (Pistalozzi) doktorokat. Batthyány Boldizsár személyes érdeklődése tette udvarát a korabeli természettudomány európai jelentőségű központjává (BOBORY 2009).

3. Gazdag irodalom foglalkozik Clusius és Beythe István kapcsolatával is, mely főleg az 1574–1582-es évek-re terjedt ki (intenzívebbé válva 1576-tól, mikor Clusius elveszti bécsi hivatalát) és közös munkájukkal a *Stirpium Nomenclator Pannonicus*-szal (Németújvár, 1583, majd *Rariorum aliquot Stirpium per Pannoniam* című, 1584-ben Antwerpenben kiadott művéhez nyomdai kolligátum-

2 http://oldbooks.savba.sk/digi/Lyc_H_V_21/LKB__LYC_H_V_21____2IBM/EN/1_2_0001P.htm

ként csatolva). A Clusius–Beythe kapcsolatnak tanúja a fennemlített *Stirpium Adversaria Nova* (1570) példányának címlapjára írt bejegyzés, mely Beythe István tulajdonosi bejegyzése alatt szerepel: *Nunc Stephanum Beithe laudat Clusius in Historia rar. Stirpium et plantar. Antwerp. 1584 in 8va editio praefat. his verbis Doctissimus vir D. Steph. Beithe Divini verbi Praeco, apud illustrem Heroem dominum Balthasarum Comitem Hungarum de Batyán in ipsius urbe Német Újvár maximam partem nominum Hungar. in nomenclatore extantium me edocuit* [Clusius a *Historia rariorum Stirpium et plantarum* (címû) Antwerpenben 1584-ben 8-ad formátumban kiadott könyvének előszavában dicsõíti Beythe Istvánt. A legtudósabb Beythe István úr, Isten igéjének hirdetője, a magyar hõs Batthyány Boldizsár báró úr városában, Németújvárott: õ tanított engem leginkább a Névjegyzékben szereplõ magyar nevekre].

Pontosan ezeket a sorokat megtaláljuk a *Stirpium Nomenclator Pannonicus* (Németújvár, 1583 és Antwerpen, 1584) előszavában, ahol Clusius elismerõ sorokban tanúsította a hõs báró Batthyány Boldizsár városában, Németújváron aktív Beythe István szerepét a magyar növénynevek összeállításában. Beythe Istvánnak 1582-ben szintén Németújváron nyomtatták ki a „nagyságos ifjúnak Bathani Ferencnek” ajánlott katekizmusát.

A fennemlített *Stirpium Adversaria Nova* (1570) példánya tehát Beythe István könyvtárába jutott, valószínűleg egyenesen Clusiusától. Beythének két fia volt, egyik András (1564–1599), másik Imre (?–1624). Imre németújvári prédikátor és Batthyány Ferenc (1573–1625) „könyvtárosa” volt, és miután Batthyány megvásárolta Kanizsai Pálfi János javaslatára 1615-ben a bécsi Johann Fidler nyomdáját, melyet 1617 és 1619 között Szepesváraljai Bernhard Mátéval működtetett, a felügyeletét Beythe Imrere bízta. Beythe Imre *Artes, literae, gratia. Ars claret literis, literae sic arte probatae... Arte typographiae gloria docta iuuet* címû művét 1617-ben még „Johanni Korzenskio typographo Vyvariensi” adta ki. Egy 1619–1620 körül kelt levelében Beythe Imre, a németújvári református lelkész például így bízta patrónusát: „Bécben mast állitom, hog sok zép uý könyveket hoztanak le az vásárra, ugian kár lenne, ha az mi uý es Isten áldotta idõnknek uýságos gazdagsági Nagysagodhoz nem érköznének, talánd Nagyságod által hamaréb hozzánk is. Ha Nagysagodnak kedve lenne hozzá ezeket kel-lene mast elsőben meg zörözni. Nem kár pénzt rejákok költeni.” (MONOK 1992).

4. Másik fia, kõi Beythe András a németújvári iskola rektora volt, református pap, õ szerkesztette (az olasz Pietro Andrea Mattioli, és Melius Juhász Péter 1578-ban Kolozsváron kiadott *Herbariuma*, valamint az apai *Nomenclator* alapján) 1595-ben Magyarország második füveskönyvét *Fives könüv* címmel Manlius kiadásában Németújváron, tehát botanikai érdeklõdésû papi ember volt (UBRIZSY SAVOIA 2002). Ezért kapta meg apjától a fennemlített könyvet, melynek címlapján feltűnik az õ neve is, dátum nélkül: *Andreae Beythe de Kew et fr(atrum) Christiano(rum) servus*, valószínűleg sajátkezû bejegyzéssel (TOLNAI 1900). Tehát a könyv bekerült a mai megfogalmazás szerinti „Beythék gyûjteményébe”, melyrõl nem maradt fenn katalógus (MONOK 1993). A Beythe-család könyvtára részben tudományos, részben teológiai tematikájú könyvekbõl állt, mintegy 1284 művet tartalmazott Balogh Elemér (1914) szerint, aki megtalálta a Beythe-könyvtárat a ferencesek németújvári és szentantali könyvtáraiban (ALLODIATORIS 1992). Ez utóbbi adattal szemben a németújvári ferences kolostor könyvtárában ma 338 kötetet õriznek a Beythe-család könyveibõl KOLTAI (2002) szerint (MONOK és mtsai 2003).

5. A fennemlített könyv azonban nem került ebbe a könyvtárba, és más útra jutott, mint ezt bizonyítják a további tulajdonosi bejegyzések.

Beythe András halála után, de még testvére, Imre életében, pontosabban 1616 júniusában a könyv már egy bizonyos Joannes Rakolugszki (Rabolupszky?) tulajdonában volt a *Joan Rakolugszki* (?), *Jun. 1616* bejegyzés szerint.

6. Ezután rövidesen a könyv ismét gazdát cserélt Serényi György személyében, mint a bejegyzés mutatja: *Nunc viro Georgij Serenij Concionatoris Aulicij, S.(erenissimi) ac M(agnifici). D. Adami de Battyán, Anno 1629*. Serényi György az erdélyi Tordán született. 1614-ben Szombathelyen volt katolikus plébános és egyben vasvári kánonok. Pár éven belül azonban elhagyta a katolikus hitet, és 1620-ban már Légrádon volt, mint evangélikus lelkész. Innen hívta meg az evangélikus Lobkovitz Poppel Éva, Batthyány Ádám felesége udvari lelkészének. Ezt tanúsítja egy 1629-bõl eredõ könyvbejegyzés is egy könyvben, melyet a Batthyány-könyvtárból kapott. (KOLTAI 2002 nem ad részletes adatot a könyvrõl: „concionator aulae Bottyanianae”, azaz Batthyány Ádám és felesége udvari prédikátora, lelkésze.) 1631-ben hagyta el a Batthyány-udvart, és a Sopron megyei Kövesden lett lelkész.

Batthyány Ferenc testvére, Ádám (1610–1659) parancslevele a református prédikátorok elűzése ügyében

1634. január 9-én kelt, 15 napos határidőt hagyva nekik a Batthyány-birtokok elhagyására. Ezt követően, 1634 tavaszán és nyarán került sor a parókiákban és templomokban maradt ingóságok, köztük könyvek átvételére és lajstromozására, melyet udvari lelkésze, Lónyi Mihály végzett el. Lónyi tanúskodik arról, hogy „midőn az Böyték könyveit megh hántam, nam nagyságodnak is magának is mutattam olliakat ott, a melyben Bottiani Boldisár neve azon kézzel volt irván, melliel a többiben.” (KOLTAI 2002).

7. Koltai szerint valamikor 1649 után juthatott arra az elhatározásra a katolikus vallásra tért Batthyány Ádám, hogy a bibliotékát revízióknak vesse alá, és legalábbis egy részét az 1641-ben betelepedett németújvári ferenceseknek adja. Hogy ez mikor történt, arra pontos adatunk nincsen, mert a ferencesek könyvtárakat csupán 1661-ben rendezték (legalábbis ekkor látták el a legtöbb kötetet „Conventus Németuyvariensis 1661” possesszor-bejegyzéssel). Ez a bejegyzés nem szerepel a *Stirpium Adversaria Nova* (1570) példányában, mert nem került vissza a Beythe-gyűjteménybe, és elkerülte a németújvári ferences könyvtárat is, mint ezt bizonyítja egy további tulajdonosi bejegyzés: *Ego Adam Reicherdt* (vagy *Reisenot*. vagy *Reiserdt*?) *Anno 1677*. A németújvári ferences könyvtár első ismert katalógusa 1742-ből származik, az ún. „F-katalógus” (I. KOLTAI 2002), mely több „régí” könyv között felsorolja Carolus Clusius *Rariorum aliquot stirpium* című, 1583-ban Antwerpenben kiadott kötetét, amelynek *Stirpium nomenclator Pannonicus* című függeléke a szerző németújvári tartózkodásának emlékét őrzi, tehát még Batthyány Ádám nagyapja, Batthyány Boldisár könyvei közül származott („n° 438”). Ez bizonyítja, hogy két különböző útra kerültek Clusius egyik művének egy példánya, melynek függelékében Beythe közreműködött (joggal feltételezhető hogy Beythe kapott egy „szerzői tiszteletpéldányt” a kötetből) és egy, Clusiusnak ajándékozott szintén botanikai könyv példánya, amely aztán Beythe tulajdonába került.

8. Mielőtt a *Stirpium Adversaria Nova* (1570) példány eljutott volna a pozsonyi ágostoni hitvallású evangélikus gimnázium könyvtárába a H.V.21. jelzettel, az utolsó possesszor-bejegyzés a címlap hátoldalára került. Ennek szövege: *Bibliotheca Gymnasii A.C. Poseniensis donavit hunc librum Perill. D. Antonius Filippi J. U. Advocat Anno 1805. 1. September*. Tehát egy Fülöp Antal (Filippi Antal? vagy talán Antonio Filippi) nevű ügyvéd ajándékozta 1805. szeptember 1-jén a könyvet a pozsonyi gimnáziumnak.

9. A könyv példányának magyarországi története véget ér 1923-mal, amikor és azóta így van számon tartva: Ústredná kniznica Slovenskej Akadémie Vied – Lyceálna kniznica. Lyc H V 21 Bratislava Konventná 15.

MAGYAR NÖVÉNYNEVEK A *STIRPIUM ADVERSARIA NOVA* (1570) PÉLDÁNYÁBAN

A könyv példányának további érdekessége és értéke a mintegy 160 bejegyzett magyar növénynév. TOLNAI (1900) jelezte elsőként a magyar növénynév- és a tulajdonosi bejegyzéseket egy rövid (2 oldalas) tanulmányban, de csak 25 nevet sorol fel „a bejegyzett magyar nevek közül azokat, amelyek a NySz. adatait kiegészítik” és csak nyelvészeti szempontból (Tolnai feltehetően a NySz rövidítés alatt a *Magyar nyelvtörténeti szótár a legrégebb nyelvemlékektől a nyelvújításig* című Szarvas Gábor és Simonyi Zsigmond által szerkesztett, 1890-ben Budapesten nyomtatott kiadást értette). Tehát Tolnai szavai szerint a többi (nem adja meg a beírt margináliák számát) bejegyzett magyar név megegyezik a „NySz.” adataival?! Tolnaival nem érthetünk egyet, mint ez az alábbiakból kitűnik. A túlnyomó többséget képező többi név ugyanis sem Tolnai által, sem a továbbiakban nem volt tanulmányozva.

Egy grafológiai felmérés könnyen be tudja időzíteni a tintával beírt magyar növénynevek szerzőjét, sőt egy összehasonlítás Beythe Istvánnak és Andrásnak a címlapon látott possesszor-bejegyzésével, megerősítené a feltevést, hogy Beythe András kezétől erednek, és az 1601 és 1606 közötti időből származnak (TOLNAI 1900). Néhány eltérés, ellentmondás is felmerült azonban a bejegyzett magyar nevek, valamint a Beythe István (1583, 1584) és András (1595) műveiben szereplő nevek, illetve azok értelmezése között, mint látni fogjuk, ami nem erősítené meg ezt a feltevést.

Feltehetően az imént említett Antonius Filippi (Fülöp Antal?) nevű ügyvédtől származnak a ceruzával írt bejegyzések a könyv belső lapjain, amelyekkel megpróbálta olvashatóvá átírni a magyar növényneveket tartalmazó margináliákat (a címlapon is vannak alig látható vagy kiradírozott hasonló ceruza-bejegyzések). Bárki is volt a ceruzát használó átíró a 19–20. század folyamán, elkövetője nem rendelkezett botanikai ismeretekkel, mint ezt mutatja a számos „félreolvasás” vagy a megfejtés teljes hiánya a szakterületen jól ismert növénynevek esetében

is. Példaként említhetjük a könyv 40. oldalán a két szóból álló bejegyzésbõl („Vizi mentha”) csak az elsõ, „Vizi” szót tudta megfejteni. Sõt, a ceruza-átírások elkövetõje annyira belelendült a növénynevek megfejtésébe, hogy olyankor is növénynevet vélt kiolvasni, mikor az eredeti bejegyzés nem is ezt tartalmazta. Jó példa erre a könyv 23. oldalán beírt két szó, melyek ma is kedvelt (fõleg Karácsony idején) olasz édességek („Turone”, azaz torrone és „Pignolata”) elkészítésének leírásához lettek bejegyezve: „Mozsár törõ”, melyet a ceruzás magyarázó „Mosár kóro”-nak (mocsár kóró) olvasott, bár megkérdõjelezve. A ceruzás magyarázó mentségére szóljon az a körülmény, hogy kevés kivétellel, amire visszatérünk, csak növénynevek szerepelnek a margináliákban, és nem gondolhatott a nyomtatott latin szó („pistillus” = mozsártörõ) és a virág egy része (a nõi ivarszerve, mint ma tudjuk) formájának a hasonlóságára.

A nem növénynevet tartalmazó bejegyzések közül említhetjük pl.: a virágméz (22. o.) szakaszához odaírt „Ha megh tsinalod jó leszen”, vagy a náddal kapcsolatban említett síp (*Fistula vel Syringa*, 27. o.) mellé írt „Nád kibõl sípott csinál(na)k”. Néhány egzotikus faj esetében sem egy nevet, hanem egyféle leírást ad meg, mint pl. a könyv 34. oldalán *Costus dulcis et amarus* (szaknyelvi *Saussurea costus*, indiai törpebogáncs) szakasza mellett a „Arabiai jó szagú fû” megjegyzés van beírva.

A fordítás nélkül átvett latin növénynevek (pl. „Bunias”, „Ebenum”) mellett elõfordul egyszerű tükörfordítás is. Például a könyv 194. oldalán leírt *Morsus gallinae*, mely mellé a „Tik harapás” van beírva (Szikszai Fabricius, 1590, a „Morsus galline tikhur” névpárt ismeri), vagy a könyv 44. oldalán tárgyalt *Juncus maritimus*, mely mellé „Tengeri káka” (a szaknyelvi *Juncus maritimus*, tengerparti szittyó) van bejegyezve. Harmadik példa az *Aethiopsis sive Phlomitis* (242. o.) mellé írt „Aethiopiai fiú” fordítása. Egyikük sem szerepel az ismert korabeli forrásokban.

Elsõ megközelítésben ugyanis a bejegyzett (szinonimákkal együtt) kb. 154 magyar növénynév a nyomtatásban megjelent Beythe-kapcsolatú mûvekkel lettek összehasonlítva. A 152 növényt leíró szakasz (leszámítva a három egyszerű megjegyzést) mellé beírt magyar növénynevek 93 esetben (az ismételt nevekkal együtt) egyeztek meg a *Stirpium nomenclator Pannonicus* (1583, 1584, 1711 – utóbbi Czvittingertõl), valamint a *clusiusi Rariorum aliquot Stirpium per Pannoniam* (1584) magyar növényneveivel (ez utóbbi jelen volt Batthyány Ádám könyvtárában, KOLTAI 2002), és ugyancsak nem minden

esetben fordulnak elõ Beythe András *Fives kõnûvében* (1595). Ezért az összehasonlítási alapot ki kellett bővíteni. Elsősorban Beythe édesapja, István hajdani iskolatársának, Melius Juhász Péternek 1578-ban megjelent *Herbárium*a, Lencsés *Ars medicaja* (1570 k.), Frankovith Gergely *Hasznos és fölõtte szikseges könyve* (az 1582–86-os németújvári kiadás példánya megvolt Batthyány Ádám könyvtárában – KOLTAI 2002), a szótárak, mint Calepinus 10-nyelvû szótára (1585), Szikszai *Nomenclaturája* (1590) stb., valamint a közismert glosszák, szószedetek, szójegyzékek az ezekkel foglalkozó irodalmon keresztül lettek összehasonlítva. A korabeli magyar irodalommal foglalkozó forrásokat illetõen Gombocz (1936) alapvetõ mûve, SZABÓ (1978, 1992, 2005) tanulmányai, GRYNÆUS és PAPP (1977–78) dolgozata, SURÁNYI (1985) könyve, PRISZTER (1998) szótára, STIRLING 1995-ben megjelent lexikonja, UBRIZSY SAVOIA 1997-ben kiadott tanulmánya és 2002-ben kiadott könyve képezik az alapot a magyar növénynevek feloldásához és egyeztetéséhez tudományos növénynevekkel. Mindezt kiegészítik nyelvtörténeti szempontból MOLLAY (1983), RÁCZ (2000 a, b, c, d, 2001 a, b, c, 2003, 2004, 2008) és VÖRÖS (2008) modern tanulmányai.

A KÖNYVBE JEGYZETT MAGYAR NÖVÉNYNEVEK KORABELI HAZAI KIADÁSOKBAN

A könyvbe bejegyzett nevek és a kortárs irodalomban található nevek összehasonlítása a következõ eredményeket hozta.

Fõ érdekessége az elõször itt elõforduló neveknek van. A könyv 37. oldalán a *Cyperus* fajokat írják le a szerzõk, közte a *Recentiorum Trasi sive esculenti Cyperi*, melyhez a magyar jegyzet: „Gabassa nevû”. Itt a mandulapalkáról (a szaknyelvi *Cyperus esculentus*) van szó, melynek édes gumója fogyasztható és ezért természetek már az ókori Egyiptomban, innen hozták be az arabok az Ibériai-félszigetre (ottani neve „chufa”), majd Szicíliába. A könyv nyomtatott szövegében azonban nem fordul elõ ez a (nem magyar) szó, csak annyi, hogy veronai és velencei tájszólásban „Dolce Trasi” (édes trasi) a neve. A (magyar) névbejegyzés nem található magyar szótárakban. Olasz névre utal: a velencei tájszólásban elterjedt arab eredetû „habb az z” (jó mogyoró) kifejezésbõl származó „babbagigi” (a földimogyoróra érve), illetve a vele rokon, a növény nevének (és átvitt értelemben a heréknek) szicíliai (pontosabban Trapani és

környéke) tájszólásban használt változata, a „cabbasisa” szóra. Az olasz növényteni szakirodalomba is csak később kerül be: Francesco Cupani *Hortus Catholicus* című 1696-ban kiadott, Misilmeri hercege kertjét leíró művébe. Magyarul jelenleg „mandulafű” kifejezéssel is ismert. Igen érdekes volna tudni, hogyan jutott a bejegyzések szerzője (feltehetően Beythe András) ennek a ritka, helyhez kötött olasz kifejezésnek (mai hivatalos neve „zigolo dolce”, tájszólásokban *dolcichini*, *mandorle di terra*, stb.) a birtokába egy nálunk nem élő fajt illetően.

Előfordulnak a korabeli forrásokhoz képest egyedi értelmezések is. Egy közismert növény a *Typha* (gyékény) és olasz nevének, a ma is használatos *Mazza Sorda* (buzogány) név kapcsán például a könyv 40. oldalán az „Idegen fűnek neve” margináliát találjuk. Beythe *Füveskönyvében* előfordul a „Gyékényfű, sás, Typha” név. Találunk ugyan egy „Káka, Gyekenj fiú” bejegyzést a könyvben, de ez nem ide, hanem a *Cyperus* (37. o.) szakaszához van írva.

Mint ahogy az „asphodalus ökörfarkfű” névpár már Calepinus (1585) és az „ökörfarkfű, Verbascum Asphodelus” névpár Szenczi Molnár Albert (1604) szótárában is megvan, a könyvben az *Asphodeli* (45. o., *Asphodelus* sp., aszfodélusz) szakasza mellé is az „Ökör farck fiú” név lett bejegyezve. A ma is ökörfarkkóró néven ismert *Verbascum*, illetve az *Asphodelus* nemzetség azonban (rendszer- és fejlődéstani, valamint) gyógyászati alapon teljesen távol eső két, egymással összetéveszthetetlen génusz, ennek ellenére még sokáig összekeveredtek a *Verbascum/Asphodelus* = ökörfarkkóró/ökörfarkfű névpárok. A könyv tovább tárgyalja az „*Asphodelus*” fajokat: az *Asphodelus Hyacinthinus Spicatum Ornithogalum* (46. o.: szaknyelven *Ornithogalum pyrenaicum*, pireneusi madártej) szakaszhoz a „Hagymás magas kóró” név, helyesebben leírás (fordítás a könyv szövege alapján) van bejegyezve.

Körülírást is előfordul, mint pl. az áloé (*Aloe*, 161. o.) szakaszához írt megjegyzés „Igen keserű nedvű fiú, itthon Patikabeli maczka mez”.

Ugyanazon magyar nevet használ különböző fajokra, mint pl. a „Vad Málva” nevet (Vörös 2008 szerint csak 1783-ban fordul elő) három különböző *Althaea* (293. o.) és *Alcea* (295. o.), azaz a fehérmályva, papsajtfa, kender zilíz fajokra használta a bejegyzések írója. Hasonló eset a „Mérgecs fiú” név, mely az *Aconitum Batrachoides* (300. o.) azaz a boglárkalevelű sisakvirág és az *Aconitum luteum lupicida* (301. o.) azaz a farkasölő sisakvirág

fajokra van bejegyezve, bár az utóbbi mellett szerepel a „Farkast Ebet megölő fiú” név is. Feltételezhető, hogy a „mérgecs fiú” csak egy tulajdonságot jelöl, tehát nem egy önálló növénynév. Az „*Ebenum* Indjaj fekete fa” név az *Exotica Malvacea, Bamia Eben quibusdam* (a szaknyelvi *Abelmoschus esculentus*, bámia, 295. o.) mellé, és a „Mózes fa, *Ebenum*=Indiai feketefa” név az *Agallochus* (a szaknyelvi *Aquilaria malaccensis*, aloéfa 428. o.) szakaszok mellé vannak írva, azonban két igen különböző növényről van szó: az első egy mályvaféle, a második a boroszlánfélék családjába tartozik. Ez az eset is arra enged következtetni, hogy a bejegyzések szerzője inkább a szakaszok címeiként szereplő latin növényneveknek kereste a magyar megfelelőjét a vonatkozó szakasz szövegét figyelmen kívül hagyva. Az első esetben ugyanis a szerzők leírják, hogy a Közél-Keletről származó növény magját elvetették egy montpellier-i kertben, de az még virágzása előtt elpusztult a nem megfelelő éghajlat miatt. Tehát nem egy „fa” volt, hanem egy lágyszárú növény.

Több esetben ilyen ismétlés tovább bonyolódik, amikor ellentmondás található a könyvben leírt (ábrázolt) faj neve és ennek értelmezése alapján a mai neve között, illetve a mellé írt magyar névnek megfelelő növényfaj(ok) között. Erre példa a *Helxine Parietaria* (98. o.) mely egyeztethető a közönséges falgyom (*Parietaria officinalis*) fajjal. A bejegyzett magyar név azonban a „Pörje fű kőrontó”, mely előfordul a Clusius-Beythe-féle *Nomenclator-okban* (1583, 1584) és Beythe András *Füveskönyvében* (1595) *Senecio, aggó fű, ronto fű* formában és a közönséges aggófű (*Senecio vulgaris*) fajnak felel meg. Ennek ellentmond, és az első egyeztetést erősíti meg a „rontó fű parietaria” név-pár Lencsés *Ars Medica*-jában (SZABÓ 1978), a „perje” CALEPINUS (1585) szótárában és a „perje fű” Csapó és Veszelszky műveiben (1775, 1798, Vörös 2008), közönséges falgyom értelemben. A „kőrontó” név a könyv vége felé ismét be lett jegyezve. A *Daucus cretensis* (323. o.) az alpesi szemgyökérnek (szaknyelven *Athamanta cretensis*) felel meg, azonban a mellé írt magyar nevek „Vad Petreseljem, édes giökerű fiú, Koczord, Kőrunto fiú” alatt más fajok voltak ismeretesek. A vad petrezselyem és az édesgyökérű nevek Csapónál (1775) fordulnak elő először Vörös (2008) szerint, és a lestyánt, illetve az igazi édesgyökér értették alattuk. A már Melius (1578) által is használt „koczord” különböző, ma is érvényesen koczord nevű fajokra vonatkozik, míg a „kőrontófű” nála a közönséges aggófűnek felel meg, mint az imént láttuk. A könyv-

ben a *Saxifragia venetorum Daucus altera* (323. o.) mellé írt „kõronto fiú” viszont a szarvaskocsorddal egyeztethető. Az ezután következő faj a *Daucus niger carotta* (323. o.) egyértelműen a sárgarépa, de a bejegyzett magyar név „fekete koczord” mely más forrásokban nem fordul elő, inkább részleges tükörfordításnak látszik.

A könyvben tárgyalt *Seseli Creticum* (328. o.) megfelel a különféle szarvasgyökér fajoknak (szaknyelven *Tordylium officinale*, *T. apulum*, *T. maximum*), viszont a szakasz mellé írt magyar név „vad kemenj” nem felel meg: ezt a nevet Melius (1578), valamint a Beythe-féle *Fiveskönyv* (1595) is használták és a vadköménnyel (*Peucedanum officinale*) egyeztethető. A következő faj a könyvben a *Siler Montanum* (328. o.), mai magyar neve sujtárszerű bordamag (szaknyelven *Laserpitium siler*), de a szakasz mellé írt marginália „Rökettje fa, Genista id (e)s(t)”. A korabeli források szerint a rekettye (*Genista* sp.) fajok egyikét jelenti. A „vad kemenj” bejegyzés ismét szerepel egy másik *Seseli*, a *Seseli Massiliense* (352. o.) mellett is: ezt a növényt Linné a *Seseli tortuosum* fajba vonta, de LEGRÉ (1901. 76) szerint inkább a *Seseli elatum* ssp. *elatum*, azaz a nyúlánk gurgolyával egyeztethető.

Sok más esetben találunk olyan magyar szavakat, melyek, a szakirodalmat véve alapul, csak a későbbiekben fordulnak elő. Például a „Vad Ökör nyelvű fiú alias vörös” (*Anchusa*, 247. o.: bányapirosító) nevet VÖRÖS (2008) szerint Veszelszky használja először 1798-ban. Hasonlóan a „Fülbe fatsaró fiú” (*Stratiotes*, 334. o.: kövirózsa, fülfü)² név VÖRÖS (2008) felmérésében legkorábban csak Csapó és Veszelszky műveiben (1775, 1798) szerepel.

Így pl. *Alchimilla Stellaria et Leontopodium recentiorum*, *Ger. grasse Sanikel*, *Ang. Ladies mantell*, *Gall. Pied de Lion* (298. o.) mellé az „Oroszlán talp fiú, Sanicula fiú” bejegyzés került (*Alchemilla acutiloba*, hegyeskaréjú palástfü). A szanikor/Saniker szó pár (más fajra nézve) megvan a Clusius-Beythe szójegyzékben (1583, 1584), de a „Boldogasszony palástja” Csapónál (Vörös 2008) az „Oroszlán talpú fü” Torkosnál (1745, Vörös 2008) fordul elő a palástfü (*Alchemilla* sp.) fajokra vonatkoztatva.

Érdekes, hogy itt is megtalálható a pipacs név használata a szellőrózsára értelmezve: az *Anemone* (114. o.) szakaszban a könyv a szellőrózsról (*Anemone* sp.) beszél, melynek megfelel a mellé írt magyar név „Pipacz atr. Pakots”. Az „Anemone – papits” szó pár előfordul Calepino szótárában (1585), Csapó és Veszelszky műveiben (1775, 1798) is, bár már Lippai elvetette ezt az egyeztetést (1664). Majd Diószegi – Fazekas vetnek véget (1807) a helytelen értelmezésnek (Vörös 2008). Itt inkább az bír jelentőséggel, hogy Beythe könyvében (1595) a „Pippants” név alatt a mezei pipacsot (*Papaver rhoeas*) értette.

Egyféle elírás is előfordul, mint pl. az *Acorus Aquitanicus* (29. o.) esetében, melyhez a „Vizi liliom” név lett társítva a felette levő szakaszban tárgyalt sajtóhibákkal teli névvel írt *Acorus nos(t)ras palus(t)ris ... Lilium aquaticum luteum* (*Iris pseudacorus*, mocsári nőszirm) helyett. Ennél még nagyobb, sőt érthetetlen félreértés az *Asparagus* (353. o.) név és leírása, mely egyértelműen az orvosi spárga (*Asparagus officinalis*) fajra utal, valamint a mellé beírt magyar név „Majoranna” között (a „Majoranna” név már be van jegyezve a 212. oldalon, ott helyesen)! A könyvben a következő növény, szintén a 353. oldalon, a *Corruda differt ab altili Asparago* (*Asparagus tenuifolius*, vékonylevelű spárga), mely mellé most már a megfelelő „Nyúlárnyéka, Spárga fiú” nevek kerültek.

Nem tűnik magyarázhatónak az *Adonis* (114. o.) mellé írt „I(ste)n faja, balvanifü?/baba...fü” bejegyzés. Az Isten fája név alatt már Melius is az istenfá=ürömcsérje fajt érti (1578; az *Adonis* névnek ma a tavaszi hérics felel meg). Az „Isten fája” név még kétszer előfordul: a beírt név egyeztethető az érvényes ürömcsérje, istenfá névvel (a szaknyelvi *Artemisia abrotanum*), azonban a könyvben leírt növény (*Abrotanum foemina* 341. o.) LEGRÉ (1901) szerint a kerti cipruska. A könyv következő oldalán (*Abrotanum peregrinum cupressi foliis*, 342. o.) ismét az „I(ste)n fája” név van beírva, de itt a bányá-üröm vagy az egynyári üröm ismerhető fel.

Teljesen érthetetlen miért kerültek a már jól ismert *Vicia* (401. o.) mellé a „Rosnok, Vad zab, lednek” nevek, melyekből csak a „lednek” a helyes (a lencsebükkönynek felel meg). Bár a „lednek – *Vicia*” párosítást, megkérdő-

2 A *Stratiotes sive Militaris Aizoides* névvel a szerzők személyes megfigyelése alapján leírt növény a *Stratiotes aloides* = kolokán fajnak felel meg. A magyar névbejegyzés azonban nem erre vonatkozik, hanem egy kövirózsa. A magyar értelmezésben talán az volt az indíték, hogy a szöveg eleje Dioscorides névhasználatával kezdődik, melyben a *Sempervivum*-családba tartozónak sorolja be a növényt, és a *Millefolius* név is említve van. Valószínűleg erre alapozta a bejegyzés írója fajjegyzetét. BEKE (1948) a fülfü (*Sempervivum tectorum*) népies nevei közt említi a *fülbecsavaró* nevet melynek eredete azzal magyarázható, hogy a levét kifacsarják s a fájós fülbe eresztik. BEYTHE (1583) *fülbe eresztő fü* néven jegyzi. GRYNÆUS & PAPP (1977) a *Stratiotes millefolius*, illetve az *Ezerlevelű fü* névvel leírt növényt a cickafarkkal azonosítják.

jelezve ugyan, de említi SZABÓ (2005) is. A könyvben szintén a 401. oldalon a *Vicia* előtti szakasz a *Lens*-et tárgyalja, mely mellé a „Lencze, Lednek” nevek lettek beírva (csak a termesztett lencse a megfelelő), és ismét indokolatlanul szerepel a „Lednek” név.

Hasonlóan nehéz magyarázatot találni a *Bourgespine perpetuo virens, an Apharca Theophr?* (421. o., amiben az örökzöld benge, azaz a szaknyelvi *Rhamnus alaternus* ismerhető fel), és a mellé írt „Vad lencze” kapcsolatára. A ma is vadlencsének ismert faj és a már Melius által is használt „Vad lencze koro”, azaz a seprűzanót a könyvben ábrázolt örökzöld cserjének nem felel meg. Feltehetően a leírásban előforduló *Lentiscus* latin növénynév, melyet a hazai irodalom „Lencsefa” névre fordítva is ismert (és alatta a közönséges júdásfát is értették) (SZABÓ 1978), tévesztette meg a bejegyzések elkövetőjét.

A könyv igen sok olyan növényről is ír, melyeket a magyar bejegyzések írója aligha ismerhetett, látott valaha, mégis megpróbálkozott nevet írni melléjük, több-kevesebb sikerrel. Más, általa ismert fajokra használt nevet ismételt meg, mint pl. a *Panax Asclepium Ferulae facie* (350. o.) esetében. Lobelre hivatkozva ez a név megtalálható a híres bolognai botanikus-tudós Ulisse Aldrovandi (1522–1605) mindmáig őrzött (*Università di Bologna, Erbario e Museo Botanico, Bologna*) herbáriumában (*Seseli Massiliense aliud. Panax Asclepias quibusdam. Panax Asclepium ferulae facie Lobell. ...* III. kötet 191–502. l.) és a növényt az *Elaeoselinum asclepium* (L.) Bertol. subsp. *asclepium* fajjal egyezteteti SOLDANO (2001, 136. o.); a tudományos névnek nincs magyar megfelelője. A bejegyzett magyar név „Angelica fiű”, ami az orvosi angyalgyökérre volt használatos már a korabeli irodalomban is (SZABÓ 2005, VÖRÖS 2008), teljesen eltér a könyvben tárgyalt növénytől. Az orvosi angyalfűnek megfelelő *Angelicae* (311. o.) az „Angial fiű atr. Angelica fiű” bejegyzéssel már szerepelt a könyvben. TOLNAI (1900) a könyv 57. oldalán a *Panocratium maritimum* szakaszhoz beírt „Angelika fű” margináliát így értelmezi: „Angelika fű: *panocratium maritimum*, NySz.-ban más jelentéssel: *magudarius*”. Az „NySz.”-ben (510. o.) így szerepel a lemma: Angyélika gyökér: *Angelica [engelwurz]*. Angyélika-fű: *Magudarius*”.

Más esetben, a nálunk nem honos növényre tükörfordítással alkot új nevet, mint pl. a *Rubia marina Narbonensium* (357. o., valószínűleg a szaknyelvi *Crucianella maritima*, azaz tengerparti szálkanyak), mely mellé a „Tengeri vörös festő fiű” név került.

A könyvbe jegyzett nevek szerzője ugyanabba a tévedésbe esett, mint Melius (vagy csak egyszerűen másolta tőle?), mikor összekeverte az *Acanthus sativus*, *Branca ursina* (365. o.) az itthon elő nem forduló nyugati medveköröm (szaknyelvi *Acanthus mollis*) fajt a közönséges medvetalppal (szaknyelvi *Heracleum sphondylium*), és bejegyezte mindkét nevet: „Tövises lapu, Medve talp”. (Vélhetően az utóbbit sem ismerte, hiszen a *Heracleum* fajok nem szúrósak.)

A könyv – korát meghaladóan – a gabonafélék tárgyalásával kezdődik. A 11. oldalon *Crataegonon Melampyrum alterum Neotericorum* név található, mely egy csormolya fajnak (szaknyelvi *Melampyrum* sp.) felel meg, de mellé „Kosbor fiű” van ismételtlen bejegyezve. A „kosbor *Crataegonon*” szópár előfordul Calepinusnál (1585). A mai „kosbor” név azonban nem gabonafélékre vonatkozik, hanem az orchideák egyik nemzetségéé (Orchis), bár PRISZTER (1998) a „hínár, kaktusz, moha, orchidea, páfrány, pálma, bambusz, fenyő, kosbor, perje növényneveket konkrét növényrendszertani jelentéssel nem rendelkező gyűjtőnevek” közé sorolja. Szintén a 11. oldalon a nyomtatott *Melampyrum an Alopecuros Triticum vaccinum* mellett a „Réti kender, Giapias fiű, Róka fark” margináliák találhatók (a „*Triticum vaccinum*” általában a szaknyelvi *Melampyrum arvense*, mezei csormolya fajjal egyezik). Hozzátehetjük, hogy a könyv (17. o.) külön szakaszban tárgyalja és illusztrálja a „*Cauda vulpis*” (azaz róka fark) fajt, amihez nincs beírva magyar név. RÁCS (2008) korabeli „Rókafarkfű” nevet említi *Melampyrum*=csormolya egyeztetéssel, melynek egyik olasz népies neve is coda di volpe. Ezzel szemben a „Réti kender”, „Gyapjas fű” és „Róka-fark” neveket (sok máson kívül) VÖRÖS (2008) Benkő József *Nomenclatura botanicajából* (1783) említi parlagi macskatalp egyeztetéssel. Hozzátehetjük, hogy a mezei csormolya és a parlagi macskatalp között igen gyér a hasonlóság, tehát 'hasonlóságon alapuló névátvitel' a két faj között szóba se jöhet.

A BEJEGYZETT MAGYAR NÖVÉNYNEVEK (1. TÁBLÁZAT)

A táblázat tartalmazza a könyv megfelelő oldalának számát, Pena és Lobel latin növényneveit, a mellé beírt magyar margináliákat, a növény érvényes magyar nevét, végül az esetleges hozzáfűzést.

A beírt magyar növénynevek egyeztetése tudományos fajnevekkel csak megközelítőleges. A pusztá név, főleg még ebben a korszakban, nem egyértelmű: egy név alatt több fajt is értett a különböző szerző és viszont, egy növényfajt a különböző szerző különféle név alatt ismert. Erre itt is láthatunk példát: a „Vad malva” név háromszor lett bejegyezve 3 különböző néven említett növény mellé, az „ezer levelű fű”, „vad kömény”, „vad csalán” kétszer. Ezért a pusztá név pontos egyeztetése modern tudományos nevekkal nem elérhető. A botanikai értelmezéshez támpontul szolgáltak, mint ezt láttuk, a megelőző, illetve korabeli szerzők művei, a közismert glosszák, szószedetek, szójegyzékek az ezekkel foglalkozó irodalmon keresztül, kezdve Gombocz (1936) immár klasszikussá vált könyvétől a modern munkákig. Ezen segítséggel sem lehet egyértelmű értelmezést adni több esetben: amikor a magyar név ismétlődik eltérő növényeknél, amikor új, a korát megelőző, illetve korabeli

irodalomban nem előforduló névről van szó, és amikor ellentmondás merül fel a magyar név és a fenti módon identifikált megfelelő tudományos név, valamint a könyvben Pena és Lobelius által leírt növény között. Természetesen önkényes lenne feltételezni, hogy a bejegyzett szavak írója pontosan tudta egyeztetni a könyvben leírt növényfajokat a „sajátjaival”, ezért a *Stirpium Adversaria* növényeinek értelmezése, mely csak részlegesen áll rendelkezésre LEGRÉ (1901) és Louis (1980) munkáiban, nem szolgálhat egyértelmű kiindulópontként (hiszen szintén magában foglalja a fennemlített nomenklaturális problémákat, mint minden más „régí” botanikai munka). A mellékelt táblázat „Megjegyzés” oszlopában ezek az eltérések, ellentmondások a rendelkezésre álló adatok alapján fel vannak tüntetve.

A táblázat az egyszerűség kedvéért nem tartalmazza a tudományos (latin) növényneveket, hanem azok magyar megfelelőjét PRISZTER (1998) szótára értelmében.

1. táblázat. Pena és Lobel könyvének példányába bejegyzett magyar növénynevek és azok értelmezése
Table 1. Hungarian plant names in a copy of Pena and Lobel's book and their interpretation

oldal-szám	Pena & Lobel növénynevei	bejegyzés	magyar hivatalos név	megjegyzés
10	Aegylops	Vád Zab, Pihes Muhar, Üres zab	árva zab	térdes kecskebúza (Legré)
10	Lolium et temulentum triticum	konkoli, vadoc Rosnok	konkolyperje	„rosnok avagy vadoc” (Calepinus) = róka farkú rozsnok
11	Crataegonon	Kosbor fiű, Kosbor fiű	réti csormolya	„kosbor, Crataegonon” (Calepinus)
	Melampyrum (an Alopecuro Plinii)	Fekete búza	mezei csormolya	
	Alopecuro Plinii, Triticum vaccinum Dodon.	Réti kender, Giapjas fiű, Roka fark	mezei csormolya	„réti kender, giapjas fű, róka fark” = parlagi macskatalp (Benkő I. Vörös)
12	Oriza	Riskasa	ríz	
13	Milium vulgare	Köles	termesztett köles	
14	Panicum	Hajdina, Tatárka	hajdina = közönséges pohánka, tatárka = tatár pohánka	„Panicum” = termesztett köles
16	Lithospermum Plinianum seu Lacryma lobi seu Christi	Tengeri dara	kömagú gyöngyköles, mezei gyöngyköles	könnyfű (Legré)
17	Holosteum Diosc.? lágy/tej fiű	olocsány	árlevelű útifű
18	Phalangium an moly Plinii	Jeles orvoslo fiű	ágas homokliliom	fürtös homokliliom
19	Harundo Saccharina indica	Nád és méze	cukornád	
22	Mel Apum comune	Ha megh tsinalod jó leszen		méhek gyűjtötte méz
23	Turones narbonensis Pignolata	Mosár törő		mozsártörő
27	Donax sativa	Szittio, Nád	közönséges nád / óriás olasz nád	szittyó = Juncus sp.
27	Fistula vel Syringa	Nád kiből sípott csinál(na)k	olasz nád	
	Nastos seu Farcta Theophr.	Nádnak Neme		nádfaj
28	Acorus	Sarga Liliom	sárgaliliom	
	Iris Domestica Florentina	Kik liliom	kék nőszirm	

oldal-szám	Pena & Lobel növénynevei	bejegyzés	magyar hivatalos név	megjegyzés
29	Acorus Diosc. Calamus	Sarga liliom	orvosi kálmos	
	Acorus Aquitanicus	Vizi liliom	törpe kálmos	
33	Zinziber	Giömbír	fűszer gyömbér	
34	Costus dulcis et amarus	Arabiaj jó szagú fű	indiai törpebogánics	
36	Iunci et Luncea	Káka, Sittyó	szittyó és erdeikáka	
37	Cyperus	Káka, Gyekenj fiú	gyékény	palka
	Recentiorum Trasi sive esculenti Cyperi	Gabassa nevű	mandulafű, mandulapalka	
40	Sparganium butomus	Vízí mentha	ágas békabuzogány	„vízi mentha” = vízi menta (Melius I. Szabó T. A.)
	Typha	Idegen fűnek neve		széleslevelű gyékény
41	Typha minor	Gyököny fiú	keskenylevelű gyékény	
	Stoebe	Seprű fűnek neve	árvalányhaj (lósörényfű)	mezei varfű (Clusius-Beythe)
42	Nardus Dioscoridis sive Nardostachys Aegynetae	Spikinard aki neve az Lavandula	indiai nárdus	„Lavandula”, „spikinard” = orvosi levendula
44	Juncus cyperoides maritimus	Tengeri káka	tengerparti szittyó	dűne palka (Legré)
45	Asphodeli	Ökör farck fiú	aszfodélusz	szöszös ökörfarkkóró = „ökörfark” (Beythe), de „asphodalus ökörfarkfű” (Calepinus)
46	Spicatum Ornithogalum Asphodelius hyacinthinus	Hag(y)más magas koró	pireneusi madártej	
46	Hyacinthi (comosum) Diosc.	Viola virágh ithon / talán kigio hagyma	üstökös gyöngyike	„kigio hagyma” többféle nemre és fajra használták
49	Narcissi	Narcissus fiú vagy Narcissus Liliom	nárcisz	
52	Tulipan Turcicum	Tulipan viragh	tulipán	
53	Crocus sativus	Saffrani	valódi sáfrány	
55	Ornithogalon candidum vulg.	Fejer tik taraja fiú	tyúktaraj	ernyős madártej (Legré)
56	Bulbus esculentus	Pár hagyma Porrum id est	póréhagyma	
	Caepe	Vörös hagyma, Hagyma	vörös hagyma	
57	Scilla sive Caepa marina, Pancratium	kigio hagyma, Tengeri hagyma	közönséges tengerihagyma	
57	Pancratium marinum	Angelica fiú, Tengeri Pár hagyma. Kigio hagyma	tengerinárcisz	
59	Allium sativum	Foghagyma	fokhagyma	
	Allium sylvestre tenuif.	Erdei Fokhagyma	bajuszos hagyma	
	Allium latifolium maculosum sive serpentinum	kigio hagyma	kigyóhagyma	
60	Moly liliflorum Homericum	Igen jeles orvosló fiú, Ritka nálunk	paradicsomliliom	Allium magicum sensu Linné Sp. Pl. VI-X
	Lilium candidum	Fejér liliom	fehér liliom	
	Lilium purpureum	Vörös liliom	turbánliliom	
61	Lilium montanum	Vad vagj erdej liliom	szórtlevelű turbánliliom	
62	Testiculi sive Orchides	Vitéz fiú, Agár mony, Eb monj fiú	kosborfélék	
67	Napus	Murok, Murok	karórépa	
	Bunias sylvestris	Gömbölű répa Bunias	keleti dombvirág	
68	Erucae et Iriones seu Erysimi	Keserű fiú Irio Erysimon	borsmustár és (szapora) zombor	vízitorma = „keserű fiú, Irio, Erysimum” (Clusius-Beythe) – Sisymbrium irio = zombor (Priszter nem tartalmazza) (Louis)

oldal-szám	Pena & Lobel növénynevei	bejegyzés	magyar hivatalos név	megjegyzés
71	Sium sive Laver Diosc.	Orvosló fiű. Méhrépa? l(ste)n korsócskája	széleslevelű békakorsó	
	Cardamine, s. Nasturtium aquaticum	Vizi torma	vízitorma	
72	Sinapi et Thlaspi media	Mustar	fehér mustár	repcsény (Legré)
95	Amaranthus purpureus	Vörös Bársonyvirágh	bókoló amaránt	
	Amaranthus tricolor	Három színű barsonjvirágh	tarka amaránt /szőrös amaránt	
98	Spinacia	Spinath	kerti spenót	
	Helxine Parietaria	Pörje fű kórontó	közönséges falgyom	közönséges aggófű (Beythe in Szabó T. A.)
112	Anemone	Pipacz atr. Pakots	szélrózsa	a nevet Diószegi után a mezei pipacsra használjuk
114	Adonis recentiorum, species Anemone	l(ste)n fája, bálvánifű? / bábakincsfű?		őszi hérics
126	Plantago aquatica	Vizi úti fiű	vízi hídőr	
127	Bifolium Ophris	Két levelű fiű	kétlevelű sarkvirág	
134	Capsicum	Teorök bors	paprika	
140	Leucoion (album), Viola alba	Fejer szegfiű alr. Viola	kikeleti hóvirág	
146	Coniza minor vera	Bolha fiű	erdei peremizs	„Conyza vera” = Cupularia (Inula, Dittrichia) graveolens (Legré, Louis) hiányzik a magyar név Priszternél)
146	Baccaris	Fekete peszera	fekete peszterce	közönséges peremizs (Legré), fekete pemetefű (Clusius-Beythe)
158	Alypum Montis Ceti Herba terribilis	Vörös Turbit fiű	cserjés gubóvirág	
160	Esula rara in Lio Venetorum insula	Eb teje	sár-kutyatej	Apocynum (Trachomitum) venetum = börvény (kimaradt a fajnév Priszternél) (Louis)
161	Aloé	Igen keserű nedvű fiű, itthon Patikabeli maczka mez	aloé	
161	Aloé, Aizoon vulgo	Fülfű füberostáló fű	fülfű	bablevelű varjúháj
163	Sedum petreum Montanum	Fül fiű, Báráni Czövek	havasi daravirág	
164	Aiuga vel Chamaeptythis mas Diosc., Iva arthrytica	Kalinka fiű	kalincaifű	
164	Umbilicus, Cotyledon vulgaris	Venus köldök fiű, Köldök fiű	Vénusz köldökfű	közönséges köldökfű (Legré), kőfali pintyő (Melius I. Szabó T. A.)
165	Cotyledon minus	Köldök fiű	hegyi varjúháj	pókhálós kőrözsa (Legré), bablevelű varjúháj (Melius I. Szabó T. A.)
	Androsaces Cotyledon mar-inum	Syriai keserű fiű	vízi gázló	Acetabularia acetabulum (Legré) tengeri alga
173	Androsaemum	Vér állító fiű, Szent János füve	férfitér-fű	
175	Antirrhinum vulgo caput canis et caput vitelli	Borjú feji virágh	kerti oroszlánszáj	a latin caput vitelli tükörfordítása, „borjúorrú” (Beythe)
194	Anagallis	Tik húr	mezei tikszem	
	Morsus gallinae	Tik harapás	közönséges tyúkhúr	mezei tikszem (Rácz)
195	Anagallis aquatica	Vízi Tik húr	vízi csillaghúr	
	Anthyllis prior	Purgáló tejes fiű, mint az eb tej	régi nyúlhere	
203	Chrysocome, Staechas citrina, Amaranthus luteus	Bársony virágh	sárgagyopár	
206	Urtica minor (felsorolt név, l. 223. o.)	Vad Csallian	apró csalán	
212	Amaracus Maioranna	Major anna	kerti majoránna	

oldal-szám	Pena & Lobel növénynevei	bejegyzés	magyar hivatalos név	megjegyzés
213	Pulegium regium vulgatum	Czombor, Balhafiú	csombormenta	
214	Dictamnus	Ezerjő fiú	nagy ezerjőfű	
215	Ocimum Basilicum	Basilicum fiú	bazsalikom	
	Acynus	Erdei Basilicum fiú	csombor pereszleny	
220	Apiastrum Citrago	Méh fiú	citromfű	
223	Urtica minor	Vad Czallán	apró csalán	
228	(Alliaria), Alectorolophos Plinii, (Pes asini)	Kakas taréjú fiú	csörgő kakascímer	
228	Pedicularis Alectorolophus	Tetű fiú	posvány kakastarj	erdei kakastarj (Legré)
242	Verbascum Aethiopsis sive Phlomis	Aethiopiai fiú	szöszös ökörfarkkóró	Salvia aethiopsis (Dioscorides magyarázói) = magyar zsálya
246	Buglossum sive Borrageo, Euphosynon	Atraczel	orvosi atracél / kerti borágó	orvosi ebnyelvűfű (Clusius-Beythe), „ökörnyelvű Euphosynon” (Szcenci Molnár A.)
247	Buglossum semper virens	Ökör nyelve	közönséges kígyószisz	gomb-atracél (Pena & Lobel)
247	Anchusa	Vad Ökör nyelvű fiú alias vörös	báránypirosító	„Vad veres ökörnelyvű fű” (Veszelszky 1798 I. Vörös)
251	Sana Sancta, Nicotiana	Sanctus fiú, Fekete nadály fű	közönséges dohány	„fekete nadály fű” = fekete nadálytő
252		Tabaka, A..... Tabak/Igyátok Tótok?, a magyartól sem tilos	közönséges dohány	
261	Anguina dracuntia	Sárkán fű, Vízi kígyó fű atr. Kígyó trangk.	közönséges sárkánykontyvirág	„sárkányfű, kígyótráng, dracunculus” (Beythe 1595) = kígyógyökerű keserűfű
261	Asarum Baccaris	Kopotniak fű	kereklevelű kapotnyak	
292	Malva sylvestris	Málva fiú	erdei mályva	
293	Malva rosea fruticosa	Vörös mályva fiú	kerti mályvarózsa	
	Althaea ibiscus	Vad Malva	fehértályva	
293	Althaea Arborea	Vad Malva	papsajtfa	
295	Exotica Malvacea, Bamia Eben quibusdam	Ebenum Indjaj fekete fa	bámia	hibiszkusz faj (Legré)
	Vulgaris Alcea	Vad Malva	kender ziliz	
298	Alchimilla Stellaria et Leon-topodium recentiorum, Ger. Grosse Sanikel, Ang. Ladies mantell, Gall. Pied de Lion	Oroszlán talp fiú, Sanicula fiú	hegyeskaréjú palástfű	„oroszlán talp fű” (Pápai Páriz 1762. I. Rác)
300	Aconitum Batrachoides	Mérges fiú	boglárkalevelű sisakvirág	
301	Aconitum luteum lupicida	Mérges fiú, Farkast Ebet megölő fiú	farkasölő sisakvirág	
311	Angelicae	Angial fiú atr. Angelica fiú	orvosi angyalfű	
322	Anisum	Anis	ánizs	
323	Daucus cretensis	Vad Petreseljem, édes giükerű fiú, Koczord	? alpesi szemgyökér, lestyán, kocbord	„vad-petreselyem” = lestyán (Csapó 1775. I. Vörös)
	Saxifragia venetorum Daucus altera	Körunto fiú	déli derezle	„köröntő fű” sok különböző növényfaj neve
	Daucus niger carotta	Fekete kochord	karotta	
328	Seseli Creticum	Vad Komenj	vadkömény	vetési szarvasgyökér (Legré) (olasz és orvosi szarvasgyökér)
	Siler Montanum	Rökettje fa, Genista	sujtárszerű bordamag	rekettye = Genista sp.
330	Cuminum	Kömenj	fűszerkömény és borsoskömény	
333	Militaris seu Millefolio	Ezer levelű fiú seu Eger fark fiú	közönséges cickafark	

oldal- szám	Pena & Lobel növénynevei	bejegyzés	magyar hivatalos név	megjegyzés
334	Stratiotes sive Militaris Aizoides	Ezer levelű fiű, Fülbe fatsaro fiű	házi kövirózsa = fűfű	Lásd a szöveges részben található, vonatkozó lábjegyzetet
335	Absynthium	Üröm	fehér üröm	
340	Arthemisia	Fekete üröm	fekete üröm	
341	Arthemisia marina	Tengeri fekete üröm	pirétrum	Artemisia coerulescens (Pena & Lobel, hiányzik Priszternél)
	Ambrosia	Fürtös fiű	mirigyos libatop	
341	Abrotanum foemina	Isten faja	bárány-üröm	kerti cipruska (Legré)
342	Abrotanum peregrinum cupressi foliis	I(ste)n fája	ürömcserje istenfá	egynyári üröm?
	Anthemis vulgatiore sive Chamaemilla	Székfű virágh	orvosi székfű	
	Anthemis sive Leucanthemum odoratus Romanum	Camilla fiű, Kamilla fiű	római kamilla	
347	Anethum	Kapor	fűszerkapor	
350	Peucedanum Foeniculum porcinum	Disznó kömény	orvosi kocbord	
	Panax Asclepium	Angelica fiű	déli husáng	„Angyalfű” (Beythe 1595) = erdei angyalgökökér (Vörös)
352	Seseli Massiliense	Vad koménij	nyúlánk gurgolya	
353	Asparagus	Majoranna (!)	közönséges spárga	
	Corruda	Niúlárnyékja Spárga fiű	vékonylevelű spárga	hegyeslevelű spárga (Legré)
356	Rubia	Festő fiű, vörös	festőfű	festő rekettye (Clusius-Beythe: Szabó T. A.)
357	Rubia marina	Tengeri vörös festő fiű	tengerparti szálkanyak	
	Aparine	Ragado Bojtorjan Ragadó fű Ragadvanj virágh	ragados galaj	
361	Adiantum s. Capillus Veneris	Venus hajja fiű, Arva leány haja	vénuszhaj	
365	Acanthium maius, viarum	Giokos fiű Tengelicz ?	közönséges szamárbogáncs	benedekfű?, gyökös fű (Szabó T. A.)?
365	Acanthus sativus & sylvestris, Branca ursina	Tövises lapu, Medve talp	közönséges medvetalp	nyugati medveköröm (Pena & Legré)
374	Cnicus Carthamus	Vad saffranj	sáfrányszeklice	Carduncellus monspeliensium All. (Louis)
	Aculeosa Gazae	Bogáts kóró	takácsmácsonya	
378	Ononis sive Anonis Asinariae, Aresta bovis	Iglitze fiű Genista atr.	iglicetövis	
378	Natrix Pli.	Vízi kigió fiű	kigyóiglice	
388	Minus foetens Anagyris vel Laburnum, foetida Anagyris arborescens	Igen büdös fiű	közönséges büdöscserje	közönséges (vagy alpesi) aranyeső (Legré)
401	Lens	Lencze, Lednek	termesztett lencse	
	Vicia	Rosnok, Vad zab, lednek	lencsebükköny	
420	Ligustrum	Fagyal fa	fagyal	
421	Bourgespine perpetuo virens, an Apharca	Vad lencze	örökzöld benge	
428	Agallochus	Mózes fa, Ebum=Indjajj feketefa	aloéfa	
440	Betula	Nyír fa	közönséges nyírfa	
	Alnus	Eger fa	égerfa	
443	Acer	Javor fa	korai juhar	jávorfá (Beythe 1595)

ÖSSZEFOGLALÁS

Felmérve a beírt magyar növényneveket (és az azoknak megfelelő érvényes fajneveket) nem tűnik ki egy logika a bejegyző részéről: előfordulnak mind hazai, mind egzotikus növényfajok (pl. a dohány, akkoriban még ritka, Amerikából érkezett újdonság, vagy a tengerinárcisz, a bámia stb.), ezek közt sem, vagy csak a legelterjedtebbek, vagy csak a legritkábbak szerepelnek a beírásokban. Első felmérésre nem alkotnak egy olyan gyógynövénycsoportot, mely egy meghatározott betegséget gyógyítana, sőt vannak köztük az akkori gyógyászatban sem használt növények is (pl. a csormolyák). Pena és Lobel 455+2 oldalas könyvében számos, a gyógyászatban fontosabb fajok is vannak, de ezekhez nincs marginália írva. Inkább egy félbeszakadt akciót tétélezhetünk fel a bejegyző részéről. A bejegyzett növénynevek túlnyomó többségben már ismertek, korabeli nyomtatásokban is megjelentek, bár nem jellemzően a Beythe apa-fiú munkáiban. Számos olyan magyar növénynev van beírva a könyvbe, melyek hiányoznak az ismert (korábbi és korabeli) forrásokból. A forrásokban nem szereplő nevek teszik még értékesebbé a könyv példányát, mint pl. a „Gabassa nevű”, „Tengeri káka”, „Hag(y)más magas koró”, „Vad vagj erdej liliom”,

„Gömbölő répa Bunias”, „Syriai keserű fiű”, „Aethiopiai fiű”, „Mózes fa, Ebum = Indjaj feketeafa”, „Tengeri Pár hajima”, „Báráni Czövek”, „Pihas Muhar”, „Rosnok” stb.

Az új nevek közt egyesek először csak Csapó 1775-ben megjelent *Uj fűves és virágos magyar kert*, vagy Veszelszki 1798-ban megjelent *A' növény plánták' országából való erdei, és mezei gyűjtemény, vagy-is fa- és fűszeres könyv* című művében tűnnek fel, mint pl. „Tulipan viragh”, „Réti kender, Giapjas fiű, Roka fark”.

Az új nevek közt találunk tükörfordítást (pl. „Tengeri vörös festő fiű”, „Három színű barsonjvirágh”, „Két levelű fiű”, „Vizi Tik húr”, „Tengeri fekete üröm”);

hasonlóságon alapuló névátvitelt (pl. „Viola virágh ithon?/talán kigio hajjma”, „Purgáló tejes fiű, mint az eb tej”, „Fekete kochord”);

körülírást (pl. „Ebum Indjaj fekete fa”, „Jeles orvoslo fiű”, „Igen bűdös fiű”, „Idegen fűnek neve”, „Igen jeles orvosló fiű, Ritka nálunk”);

valamint olyanokat, melyek még magyarázatra várnak pl. „Orvosló fiű. m(atri..)? I(ste)n Korsócskája/Káposztálya”, „I(ste)n fája, bálvánifű/bábakincsfű”.

Mindezt számba véve a magyar bejegyzések tudománytörténeti, főleg botanikai és nyelvészeti értéke vitathatatlan.

Prof. Dr. UBRIZSY SAVOIA Andrea (CSc)

Dipartimento di Biologia Ambientale – Università di Roma „Sapienza”

Piazzale Aldo Moro 5

00185 Roma – Italia

andrea.ubrizsy-savoia@uniroma1.it

IRODALOM

- ALLODIATORIS I. 1992. Beythe István (1532–1612). In: SZABÓ T. A. (szerk.): The beginnings of Pannonian ethnobotany: *Stirpium Nomenclator Pannonicus* edited by S(tephannus) B(eythe) (1583), Carolus Clusius (1584), David Czvitinger (1711). – *Collecta Clusiana* 2, BioTár, Steinamanger – Graz – Güssing.
- BALOGH L. 2009. Carolus Clusius Nyugat-Magyarországon. In: *Testis temporis – Az idő tanúja* 23. (sorozatszerk.: Nagy Z.) Körmend Város Önkormányzata, Körmend.
- BALOGH L. 2010. Carolus Clusius (1526–1609) élete és munkássága. A nagy flamand tudós és magyar barátai emlékének. (Leben und Werk des Carolus Clusius (1526–1609). In *Gedenken an einen flämischen Wissenschaftler und dessen ungarische Freunde.*) (Carolus Clusius (1526–1609). In the memory of the great Flemish scholar and his Hungarian friends.) — *Vasi Szemle*, 64(4): 395–421, 511, 514. www.vasiszemle.t-online.hu/2010/04/balogh.htm
- BEKE Ö. 1948. Szókincs és néphagyomány. – *Értekezések a nyelv- és széptudományok köréből* 26: 19–41
- BOBORY D. 2009. *The Sword and the Crucible: Boldizsár Batthyány and Natural Philosophy in Sixteenth-Century Hungary.* – Cambridge Scholars Publishing, Cambridge.
- EGMOND F. 2010. *The World of Carolus Clusius: Natural history in the making, 1550–1610.* – *Perspectives in Economic and Social History*, number 6. Pickering & Chatto, London.
- FABÓ A. 1864. Beythe István életrajza. – *Magyar Akadémiai Értesítő* 4: 210–268.
- GOMBOCZ E. 1936. *A magyar botanika története. A magyar flóra kutatói.* – MTA, Budapest.

- GRYNAEUS T. – PAPP J. 1977. Régi magyar (gyógy)növénynevek, 15–17. század. – Orvostörténeti Közlemények 9–10: 31–49.
- JANKOVICS J. – MONOK I. 1993. Dudith András könyvtára. Részleges rekonstrukció. – Scriptum, Szeged.
- KOLTAI A. 2002. Adam Batthyány und seine Bibliothek. – Burgenländische Forschungen, Sonderband XXIV. Bibliotheken in Güssing in 16. und 17. Jahrhundert. Band I. Eisenstadt.
- LEGRÉ L. 1901. La Botanique en Provence au XVIe siècle – Pierre Pena et Mathias de Lobel. – Mémoires de l'Académie des sciences, lettres et beaux arts de Marseille 1899–1901, pp. 1–263.
- LOUIS A. 1980. Mathieu de L'Obel, 1538–1616: Épisode de l'histoire de la botanique. – Story Scientia, Ghent.
- MOLLAY E. 1983. Növénynevek Melius Herbáriumában. In: Magyar Névtani Dolgozatok, 44. kötet. – ELTE, Magyar Nyelvészeti Tanszékcsoport, Budapest.
- MOLNÁR V. A. 2009. Növények és emberek. Egy szeretetre méltó tudomány története. – Kitaibel Kiadó, Debrecen.
- MONOK I. 1992. Magyarországi magánkönyvtárak II. 1588–1721. – Scriptum, Szeged.
- MONOK I. 1993. Könyvkatalógusok és könyvjegyzékek Magyarországon 1526–1720. – Scriptum, Szeged.
- MONOK I. – ÖTVÖS P. – ZVARA E. 2003. Batthyány Boldizsár könyvtára. In: A Kárpát-medence koraiújkorai könyvtárai. VIII. – OSZK-Scriptum Rt., Budapest – Szeged.
- MONOK I. – ÖTVÖS P. – ZVARA E. 2004. Balthasar Batthyány und seine Bibliothek. – Burgenländische Forschungen, Sonderband XXVI. Bibliotheken in Güssing im 16. und 17. Jahrhundert. Band II.: Burgenländischen Landesarchiv, Eisenstadt, pp. 223–236.
- PRISZTER SZ. 1998. Növényneveink. – Mezőgazda, Budapest.
- RÁCZ J. 2000a. Agármony és bakszakáll. – Magyar nyelvőr 124(1): 118–125.
- RÁCZ J. 2000b. Húr szavunk a növénynevekben. – Magyar nyelvőr 124(2): 239–247.
- RÁCZ J. 2000c. Állatnevek a botanikában. – Magyar nyelvőr 124(3): 329–339.
- RÁCZ J. 2000d. Here és orr a botanikában. – Magyar nyelvőr 124(4): 469–486.
- RÁCZ J. 2001a. A farkas állatnév összetett növényneveinkben. – Magyar nyelvőr 125(2): 187–202.
- RÁCZ J. 2001b. Népi növényneveink. – Magyar nyelvőr 125(3): 287–298.
- RÁCZ J. 2001c. Kutya van a kertben... – Magyar nyelvőr 125(4): 419–436.
- RÁCZ J. 2003. Keserű növények – keserű nevek. – Magyar nyelvőr 127(1): 46–56.
- RÁCZ J. 2004. A soknevű sulyom, zsurló és csormolya. – Magyar nyelvőr 128(1): 54.
- RÁCZ J. 2008. Érdekes növénynevek II. – Magyar nyelvőr 131(3): 368–373.
- SOLDANO A. 2001. L'erbario di Ulisse Aldrovandi. Volumi III. e IV. – Atti, Istituto Veneto di Scienze, Lettere ed Arti, tomo CLIX, fascicolo I.
- STIRLING J. 1995. Lexicon nominum herbarum, arborum fruticumque linguae latinae. I–IV. – Encyclopædia, Budapest.
- SURÁNYI D. 1985. Kerti növények regénye. – Mezőgazdasági Kiadó, Budapest.
- SZABÓ T. A. 1978. Melius Péter: Herbárium. – Kriterion, Bukarest.
- SZABÓ T. A. (szerk.) 1992. The beginnings of Pannonian ethnobotany: *Stirpium Nomenclator Pannonicus* edited by S(tephannus) B(eythe) (1583), Carolus Clusius (1584), David Czvittinger (1711). – *Collecta Clusiana* 2, BioTár, Steinamanger – Graz – Güssing.
- SZABÓ T. A. 2005. 16. századi magyar növénynevek és növényismeret Váradi Lencsés György (1530–1593) Egész Orvosságról való könyv az az *Ars medica* című munkája tükrében. – In: Nyelvészeti tanulmányok, Simonyi-emlékülés, 2003, Iskolakultúra-könyvek 27. Pécs, pp. 142–202.
- TOLNAI V. 1900. Régi növénynevek. I. Beythe András följegyzései. – Magyar nyelvőr 29: 361–363.
- TOTH M. K. 1959. Early Herbals. – University of Rochester Library Bulletin, Volume XV, Autumn Number 1.
- UBRIZSY SAVOIA A. 1997. A magyar humanizmus és korareneszánsz korának növényismeretei: A római Casanatense Könyvtár Corvina-kódexének glosszái. (Le conoscenze botaniche dell'epoca dell'umanesimo e del rinascimento in Ungheria: la parole ungheresi del codice corviniano della Biblioteca Casatense). In: Borhidi A. – Szabó L. Gy. (ed.): *Dissertationes in honorem jubilantis Adolf Olivér Horvát. Studia Phytologica Jubilaria* (Janus Pannonius Tudományegyetem, Pécs), pp. 153–160.
- UBRIZSY SAVOIA A. 2002. Olasz–magyar botanikai kapcsolatok a nagyszombati egyetem megalapításáig (1635). – Pécsi Tudományegyetem, Növénytani Tanszék, Pécs.
- VÖRÖS É. 2008. A magyar gyógynövények neveinek történeti-etimológiai szótára. – A Debreceni Egyetem Magyar nyelvtudományi Intézetének Kiadványai, 85. szám, Debrecen.

UBRIZSY SAVOIA Andrea

POSSESSOR ENTRIES AND HUNGARIAN PLANT NAMES IN A COPY OF *STIRPIUM ADVERSARIA NOVA* (1570) BY PETRO PENA AND MATTHIAS LOBELIUS

A copy of the work *Stirpium Adversaria Nova* (1570) by Pierre Pena and Mathieu de L'Obel contains hand-written possessor notes by Carolus Clusius, István Beythe, András Beythe, Ádám Batthány, György Serényi and others, along with Hungarian plant names noted down most

probably by András Beythe. The book was in the library of the Lutheran Secondary School in Bratislava since 1923. Many of the Hungarian notes cannot be found in István Beythe's „*Stirpium Nomenclator pannonicus*” (Güssing, 1583) or András Beythe's „*Fives könüv*” (Güssing, 1595).